

หงส์เหิน ดอกไม้เข้าพรรษา

เมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษาของแต่ละปี จะมีดอกไม้ชนิดหนึ่ง ออกดอกสีขาวเป็นช่อเล็กๆ ถ้าดอกนั้นอยู่กับต้นก็จะดูธรรมดาไม่ค่อยน่าสนใจเท่าไร แต่เมื่อมีคนคิดสร้างสรรค์นำดอกไม้นี้มาจัดรวมกันเป็นชั้นๆ คล้ายบายศรี ก็ดูสวยงามแปลกตา ได้ถามกันพึมพำว่า "ดอกอะไร" แปลกดี ดอกไม้นี้ว่านี้ เรียกกันว่า "หงส์เหิน" หรือ ดอกเข้าพรรษา เพราะจะออกดอกในช่วงเข้าพรรษาพอดี คือระหว่าง พฤษภาคม - ตุลาคม อาจจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น กล้วยจี่ง่า (ตาก) กล้วยจี่ง่าหลวง (ลำพูน) กล้วยเครือคำ (เชียงใหม่) ก้ามปู (พิษณุโลก) ขมิ้นผี หรือกระทือถึง (ภาคกลาง) ว่านดอกเหลือง (เลย) ดอกเข้าพรรษา (สระบุรี) ที่เรียกว่า "หงส์เหิน" เพราะดอกและเกสรจะมีลักษณะเหมือนตัวหงส์ กำลังจะบิน มีลีลาสง่างาม มีกลีบประดับเรียงมาช่อดอก

แหล่งกำเนิด

หงส์เหิน (*Globba winiti*) เป็นไม้พื้นเมืองของไทยที่เกิดในป่าร้อนชื้น ภายใต้ร่มเงาไม้ใหญ่ หรือขึ้นอยู่ตามชายป่า ซึ่งในป่าเมืองไทยมีพืช สกุล *Globba* ขึ้นกระจายอยู่ทุกภาค อาจมีมากถึง 40 ชนิด จากการสำรวจพบว่า แถบภาคเหนือและภาคกลาง มีความหลากหลายของพันธุ์สูงกว่าภาคอื่นๆ แต่ยังไม่มีการศึกษาทบทวนด้านอนุกรมวิธาน สำหรับพื้นที่บริเวณภาคเหนือรายงานว่าพบ *Globba* 3 ชนิด คือ *G.nuda*, *G.purpurascens* และ *G.reflexa* บริเวณป่าที่ศตะวันออกดอยสุเทพ นอกจากนี้ พบ *G. reflexa* หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ดอกคำน้อย" ขึ้นตามทุ่งหญ้าที่ค่อนข้างชุ่มชื้น ใน

ภาคเหนือ ตั้งแต่ระดับความสูง 700 - 1,000 เมตร สำหรับ *G.nuda* พบในป่าผลัดใบ สำหรับ *G.pupurascens*. นี้จะสร้างหัวเล็กๆ (bulbil) ที่โคนกลีบเลี้ยงและราก จะงอกในขณะที่ที่อยู่บนซ่อ เมื่อหัวเล็กๆ นั้นโตเต็มที่จึงสำรวจพบ *G.clarkel*, *G.obscura*, *G.platystachya*, *G.purpurascens* และ *G.reflexa* ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์อีกด้วย สำหรับ *G.winitil* หรือหงส์เหิน เป็นพันธุ์ที่มีกลีบประดับขนาดใหญ่สีม่วงเข้ม และยังมีพันธุ์ที่มีกลีบประดับสีขาว ซึ่งได้มีการนำไปปลูกประดับแพร่หลายไปทั่วโลกแล้ว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

หงส์เหินเป็นพืชที่อยู่ในวงศ์ Zingiberaceae และอยู่ใน Genus *Globba* ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ คือ ต้น หงส์เหิน เป็นพืชที่มีลำต้นเป็นหัวใต้ดิน ประเภทเหง้าแบบ Rhizome มีรากสะสมอาหารลักษณะอวบน้ำคล้ายรากกระชาย เรียงอยู่โดยรอบหัว และส่วนของลำต้นเหนือดิน คือ กาบใบที่เรียงตัวกันแน่น ทำหน้าที่เป็นดินเหนียวเหนื่อดิน มักเกิดเป็นกลุ่มกอ สูงประมาณ 30-70 ซม.

ใบ เป็นใบเดี่ยวลักษณะเรียวยาว รูปใบหอกคล้ายใบกระชาย แต่มีขนาดเล็กกว่าออกเรียงสลับซ้ายขวาเป็นสองแถวในระนาบเดียวกัน ขนาดของ ใบกว้างประมาณ 10 x 25 ซม.

ดอก ดอกออกเป็นช่อซึ่งแทงออกมาจากยอดของลำต้นเทียม ช่อจะโค้ง และห้อยตัวลงอย่างอ่อนช้อยสวยงาม มีก้านดอกย่อยเรียงอยู่โดยรอบ ประกอบด้วยดอกจริง 1-3 ดอก สีเหลือง สดใสแต่จะมีกลีบประดับ (bract) ที่แตกต่างกันหลายรูปทรง และหลายสีจาก *globba* ที่รวบรวมไว้มี 2 ชนิด คือ *G.winitil* และ *g.schomburgkil* ซึ่งจะมีลักษณะของช่อดอกและกลีบประดับแตกต่างกันคือ

- *G.winitil* จะมีกลีบประดับขนาดใหญ่เรียงตัวกันอย่างระเบียบสวยงามตามช่อ โดยรอบจากโคนถึงปลาย สีของกลีบประดับที่พบมีหลายสี ได้แก่ สีขาว สีม่วง สีเขียว และสีแดง มีก้านดอกย่อยยาวชูดอกออกมาเห็นชัดเจน ดอกจริงมีสีเหลืองลักษณะคล้ายรูปตัวหงส์ขึ้น กำลังจะเหินบิน มีลีลา สวยงามทำให้ช่อดอกมีสีสันสวยงามมากขึ้น ช่อดอกยาวประมาณ 10 - 20 ซม.

- G.schomburgkil จะมีใบประดับสีเขียวอ่อนไม่สะดุดตาแต่ให้ช่อดอกที่มีดอกจริงสีเหลืองสดใส จะเรียงตัวถี่ ลักษณะพิเศษของ Globba ประเภทนี้ คือ ช่อดอกมักมีหัวเล็กๆ ลักษณะคล้ายเมล็ดมะละกอสีเขียวอยู่ที่โคนกลีบเลี้ยง และจะงอกราก ในขณะที่อยู่บนช่อเมื่อหัวเล็กๆ นั้นโตเต็มที่ ซึ่ง สามารถนำไปขยายพันธุ์เป็นต้นใหม่ได้ หงส์เหิน ปีนพันธุ์ไม้ที่เจริญเติบโตและออกดอกในช่วงฤดูฝน จากนั้นจะพักตัวในช่วงฤดูหนาวจนถึงฤดูร้อน ซึ่งต้น เนื้อดินจะยุบแห้งไปเหลือไว้เพียงหัวที่ฝังตัวอยู่ใต้ดิน และจะงอกใหม่ในช่วงฤดูฝนต่อไป

การขยายพันธุ์

การขยายพันธุ์หงส์เหิน สามารถทำได้ทั้งการแยกเหง้า และการเพาะเมล็ด แต่วิธีที่สะดวกรวดเร็ว และได้ผลดีคือ การแยกเหง้า โดยการขุดเหง้า หรือหัวใต้ดินในระยะพักตัวคือ ช่วงฤดูแล้ง หลังจากต้นเนื้อดินได้ยุบไปแล้ว นำมาปลิดแยกเป็นหัวๆ ลงปลูกในแปลงโดยฝักลึก 5 ซม. ใช้ระยะปลูก 20 x 30 ซม. หงส์เหินไม่เหมาะกับการขยายพันธุ์โดยการแยกหน่อ เพราะหน่อที่แยกมาปลูกจะงักการเจริญเติบโตไม่สามารถแตกกอให้ดอกได้

การดูแลรักษา

หงส์เหินเป็นพืชที่ต้องการร่มรำไรแปลงปลูกกลางแจ้ง ควรพรางแสงไม่น้อยกว่า 50% แปลงปลูกควรคลุมด้วยฟางหรือหญ้าแห้ง เพื่อรักษา ความชื้นและความสะอาดสดใสของดอก

- การใส่ปุ๋ย ควรใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอก อัตรา 1 ตันต่อไร่ และปุ๋ย 15-15-15 อัตรา 50 กก./ไร่ หว่านให้ทั่วแปลงช่วงแตกใบอ่อนปีละครั้ง

- การให้น้ำ หงส์เหินเป็นพืชที่ต้องการความชุ่มชื้น แต่ไม่แฉะ ถ้าอากาศแล้ง ควรให้น้ำอย่างน้อยวันละครั้งในช่วงเช้า

- การตัดแต่ง ในแปลงปลูกจากปีที่ 2 เป็นต้นไป ประชากรในแปลงอาจมีความหนาแน่น ทำให้เกิดโรคระบาด ดอกมีขนาดเล็กไม่สมบูรณ์ ควรมีการตัดแต่งให้แปลงโปร่ง โดยตัดต้นไม่สมบูรณ์หรือตัดใบทิ้งบ้าง

โรคและแมลงศัตรู

อาจพบโรคระบาดในแปลงที่มีอายุปลูกเกิน 3 ปี ฉะนั้นควรมีการย้ายแปลงปลูก หรือปลูกพืชหมุนเวียนในแปลงปลูก หรือปลูกพืชหมุนเวียนใน แปลงปลูกที่มีอายุเกิน 3 ปี เพื่อหลีกเลี่ยงโรคระบาด โรคที่สำคัญ ได้แก่

* โรคหัวเน่า เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย ในแปลงปลูกที่มีสภาพชื้นแฉะ และอากาศร้อนชื้น อาจเกิดการระบาดของโรคหัวเน่าได้

- อาการ ต้นและใบเหี่ยวในขณะที่ยังเขียวอยู่ต้นและเหง้าได้ดินเน่าและมีกลิ่นเหม็น

- การป้องกันกำจัด แปลงปลูกไม่ควรให้น้ำขังหรือแฉะ ถ้าพบต้นเป็นโรคให้ถอนเผาไฟ Metalaxyl (ริดโดมิล 25% wp) หรือ Mancozeb ละพ่นทางใบให้ทั่วแปลงสัปดาห์ละครั้ง

* โรคแอนแทรคโนส เกิดจากเชื้อรา *colletotrichum* sp. ระบาดมากในสภาพความชื้นสูง มีหมอกและน้ำค้างมาก อากาศถ่ายเทไม่สะดวก

- อาการ ที่ใบและกลีบประดับ เป็นปื้น หรือขีดสั้นๆ สีน้ำตาลหรือดำ ขอบแผลมีรอยซ้ำคล้ายน้ำร้อนลวก แผลบุ๋มยุบตัวลงกว่าระดับผิวปกติ

- การป้องกันกำจัด ควรตัดแต่งแปลงให้โปร่ง อากาศถ่ายเทสะดวก และฉีดพ่นสารเคมี Carbendazim (ไปซิม 50% wp) หรือ benomy1 (เบนเลท-โอดี) สัปดาห์ละครั้ง

* แมลงที่สำคัญ

- อาจพบหนอนหรือแมลง ศัตรูกัดกินกลีบประดับให้เสียหายอยู่บ้าง แต่ยังไม่พบการระบาดที่เสียหายรุนแรง แต่ควรมีการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันไว้บ้างเช่น Carbaryl (เซฟวิน - 85 wp) 15 วัน/ ครั้ง

การเก็บเกี่ยว การตัดดอก

การตัดดอกหงส์เหิน ควรพิจารณาดอกที่บานเต็มที่ แต่ไม่แก่เกินไป คือ กลีบประดับบานถึงปลายช่อดอกจริงบาน 3-5 ดอกต่อช่อ มีสีสดไม่เหี่ยวโรย โดยการใช้กรรไกรตัดต้นเหนือผิวดิน สูงประมาณ 2 นิ้ว แต่งใบออกเหลือใบบนไว้ใบเดียว รวมกันแล้วมัดเป็นกำๆ ละ 10 ดอก นำก้านช่อดอกแช่น้ำนำไปในที่ร่ม รอการจำหน่ายหรือใช้ประโยชน์ต่อไป

การบรรจุหีบห่อ

ถ้าต้องส่งไปไกลๆ ควรนำดอกผึ้งในที่ร่มให้แห้ง บรรจุในกล่องที่บุด้วยพลาสติกวาง ซ่อดอกตามแนวนอน เรียงสลับหัวท้ายให้เป็นระเบียบพร้อม ปิดฝาให้มิดชิด

งานวิจัย

สถานีทดลองพืชสวนคอยมูเชอ สถาบันวิจัยพืชสวน กรมวิชาการเกษตร มี แนวความคิดว่า ควรจะมีการพัฒนาไม้ดอกพื้นเมืองของไทย ซึ่งมีอยู่ มากมาย สวยงามเป็นที่นิยมของ ต่างประเทศ รองจากกล้วยไม้ คือกลุ่มพืชสกุลชิง - ข่า ของไทย เช่น กระเจียว ปทุมมา และหงส์เหิน นี้ ให้เป็นไม้ตัดดอก เศรษฐกิจที่สำคัญเพิ่มขึ้น ประกอบกับหงส์เหินสามารถพัฒนาเป็นไม้กระถางได้ เพราะแตกหน่อดี ทำให้ได้จำนวนดอกมาก กอมาก (โดยเฉลี่ย 5-10 หน่อ/ กอ) นอกจากนี้หงส์เหินยังมี คุณสมบัติเป็นไม้ตัดดอกที่ดี เพราะช่อดอกโต้งยาว ก้านช่อดอกยาวพอเหมาะ มีอายุการปักแจกันนาน 1-3 สัปดาห์ หรือจะทำ เป็นไม้ประดับโดยปลูกเป็นแปลง หรือปลูกใส่กระถางประดับก็ได้ สถานี ทดลองพืชสวนคอยมูเชอ จึงได้มีการรวบรวมและศึกษาพันธุ์เพื่อพัฒนาเป็นไม้ตัด ดอกเศรษฐกิจ เมื่อเดือนกรกฎาคม 2544 ในการประชุมวิชาการพืชสวนแห่งชาติ ได้มีการนำเสนอ ผลงานวิจัยเกี่ยวกับหงส์เหินอยู่เรื่องหนึ่งคือ "การเพาะ เลี้ยงเนื้อเยื่อหงส์เหินพันธุ์ม่วงเดี่ยว" ของ คณาจารย์ สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ประกอบด้วย พิทักษ์ พุทธวรชัย พงศ์ยุทธ นवलบุญเรือง และอภิชาติ ชิดบุรี ขณะผู้วิจัยได้ทดลองนำหน่อหงส์เหินพันธุ์ม่วง เดี่ยว (G.Villosula Gagnap) ที่โผล่พื้นดินยาวประมาณ 1 นิ้ว แกะเอาส่วนกาบใบออกจนเหลือยอด ที่มี ขนาด 0.5 ซม. นำไปเพาะเลี้ยงบนอาหารสูตรต่างๆ พบว่าความสูงเฉลี่ยของต้นหงส์เหิน จำนวนใบ เฉลี่ย และจำนวนรากเฉลี่ยมีความแตกต่างกัน

หากการขยายพันธุ์หงส์เหินด้วยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อประสบความสำเร็จ ก็จะสามารถ ขยายพันธุ์หงส์เหินได้อย่างรวดเร็ว ขึ้นและสามารถทำได้ตลอดปี เป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนับสนุน การพัฒนาให้หงส์เหินเป็นไม้ตัดดอกเศรษฐกิจได้ นอกเหนือจากการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์

ข้อมูลจากกรมวิชาการเกษตร